

กลวิธีทางวรรณศิลป์ การศึกษาภาพพจน์ในวรรณกรรมเรื่อง “พระสี่เสา์กลอนสวด” LITERARY TECHNIQUES STUDY FIGURES OF SPEECH IN “PHRASISAOKLONSUAT”

ธนพจน์ ผ่องใส

Thanapoj Pongsai

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Ramkhamhaeng University

Corresponding Author's Email: 6503030030@rumail.ru.ac.th

Received: 2026-02-26; Revised: 2026-03-17; Accepted: 2026-03-21

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ ด้านการใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมเรื่อง พระสี่เสา์กลอนสวด ฉบับกรมศิลปากร ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2547 และใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ภาพพจน์ของ กุหลาบ มลลิกะมาส ซึ่งมีภาพพจน์จำนวน 11 ชนิด ผลการวิเคราะห์พบว่าวรรณกรรมเรื่อง พระสี่เสา์กลอนสวด มีการใช้ภาพพจน์จำนวน 6 ชนิด ได้แก่ (1) อุปมาอุปไมย (2) อุปลักษณ์ (3) การกล่าวเกินจริง (4) การกล่าวแก้ความ (5) การใช้คำถามเชิงวาหศิลป์ (6) การกล่าวเย้ยกล่าวประชด

ภาพพจน์ที่พบมากที่สุดคือ การกล่าวเกินจริง ส่วนภาพพจน์ที่พบน้อยที่สุดคือ การกล่าวเย้ยกล่าวประชด กลวิธีทางวรรณศิลป์ดังกล่าวสอดคล้องกับ ความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องบุญกรรม และการบำเพ็ญพุทธการธรรมของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในเรื่อง และสามารถนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมประเภทกลอนสวดเรื่องอื่น ๆ ได้

คำสำคัญ: ภาพพจน์, พระสี่เสา์กลอนสวด, กลอนสวด

Abstract

This article aims to study figures of speech in “PhasisaoKlonsuat”. The study procedure used was surveying the document in various source using the analytical criterions belonging to the Kulap Mallikamas. The result was as follow: The 6 types of figures of speech were found in “PhasisaoKlonsuat” i.e. (1) simile (2) metaphor (3) hyperbole (4) allusion (5) rhetoric question (6) irony. While the hyperbole was found in the biggest number and irony was found in the smallest number.

Keywords: Figures of Speech, PhasisaoKlonsuat, Klonsuat

บทนำ

กลอนสวดเป็นประเภทการเขียนวรรณกรรมรูปแบบหนึ่ง บ้างก็เรียก “วรรณกรรมคำกาพย์” เช่น พระเทวัญคำกาพย์ เพราะใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ ในการแต่ง ดังคำอธิบายว่า กลอนสวด คือ กลอนที่แต่งขึ้นเพื่อใช้สวดอ่าน แต่งโดยใช้กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉก 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2499) ในระยะแรกกลอนสวดมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ขาดกต่าง ๆ หรือแต่งเลียนแบบขาดกโดยนำเนื้อเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านและตำนาน อย่างไรก็ตามโครงเรื่องของกลอนสวดมีลักษณะร่วมกันจนเป็นแบบฉบับแนวคิดที่เสนอมีลักษณะคล้าย ๆ กันคือแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2530) เป็นต้น

ที่มาของเรื่อง “พระสี่เส้ากลอนสวด” มีต้นเค้ามาจากเรื่อง “สี่โสรชาดก” ซึ่งเป็นหนึ่งในเรื่องชาดกลำดับที่ 44 ในปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาต มีข้อสันนิษฐานว่า “ปัญญาสชาดก” แต่งขึ้นโดยพระภิกษุชาวเชียงใหม่เมื่อราว พ.ศ. 2000-2200 (กรมศิลปากร, 2541) แต่ในการศึกษาของ นิยะดา สาริกภูติ (2524) พบว่า ปัญญาสชาดกควรแต่งก่อน พ.ศ. 1808 เพราะจากหลักฐานที่เป็นศิลาจารึกซึ่งจารึกเมื่อ พ.ศ. 1808 มีเนื้อความพูดถึงเรื่องพระเจ้าสุกมิตต ในสุกมิตตชาดก และมีข้อสันนิษฐานว่าผู้แต่งน่าจะเป็นชาวหริภุญไชย (หรือลำพูนในปัจจุบัน) เพราะ พ.ศ. 1808 เมืองเชียงใหม่ยังไม่ได้สร้าง

ความแพร่หลายและความนิยม จากการศึกษาค้นคว้าของ นิยะดา สาริกภูติ (2524 : 145-244) พบว่า พระสี่เส้ากลอนสวด มีที่มาจาก ปัญญาสชาดก โดยมีทั้งได้รับมาโดยตรง ดังนี้ วรรณกรรมที่ปรากฏหลักฐานว่ามาจากปัญญาสชาดก คือ พระสี่เส้าคำกาพย์ ส่วนวรรคที่ 2 และวรรณกรรมที่สันนิษฐานว่ามาจากปัญญาสชาดก คือ พระสี่เส้าคำกาพย์ ส่วนวรรคที่ 1 และได้รับมาโดยอ้อม คือสันนิษฐานว่ามาจากปัญญาสชาดกผ่านทางมุขปาฐะ คือ พระสี่เส้ากลอนอ่าน ซึ่งความนิยมในการอ่านหนังสือสวด สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 การสวดหนังสือเริ่มไม่ได้รับความนิยม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2499) และจากการศึกษาของ อากร ไมตรีโสภณ (2531) พบว่า หมิ่นพรหมสมพัตร (นายมี) กวีในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้นำเรื่องราวของพระสี่เส้าซึ่งได้รับความนิยมทุกยุคทุกวาระ มาเปรียบเทียบกับความทุกข์ของท่านที่เกิดจากการไม่ได้เซ่นเซิมนางที่รัก ดังบทราพันไว้ในนิราศเดือน ดังนี้

“พี่เปนนทุกข์ทุกเดือนเหมือนจะม้วย	ใครจะช่วยทุกข์ได้ไม่ประจักษ์
ให้คับแค้นวิญญานักหนา	จนสุดรักสุดฤทธิ์จะคิดการ
ให้สุดแค้นแสนวิตกในอกพี่	เหมือนพระสี่เส้ากระษัตริย์พลัดสถาน
พระเส้าที่บั้นซ้นชานอยู่ช้านาน	พระภูบาลเบนบ่าเข้าป่าไป
ถึงกระนั้นพระองค์ก็คงหาย	กลับสบายคืนมาภาวได้
แต่ทุกข์พี่นี้ยิ่งกว่านั้นไป	ทำอะไรจะได้ชื่นทุกคืนวัน”

(นิราศเดือน, 2466)

ดังจะเห็นได้ว่า “พระสี่เส้ากลอนสวด” เป็นที่นิยมและมีความแพร่หลายมาตั้งแต่ก่อนหน้าจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และในเนื้อหาก็กกล่าวถึงเรื่องบุญกรรมที่ส่งผลให้ตัวละครอันได้ชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในกาลข้างหน้า ก็หนีไม่พ้นซึ่งบุญกรรมที่ได้เคยกระทำมา ยังซึ่งอนุสติให้พุทธศาสนิกชนได้พึงระลึก

เรื่องย่อ พระสี่เส้ากลอนสวด มีดังนี้ ณ เมืองอนันตนคร มีกษัตริย์องค์หนึ่งนามว่าท้าวสุนทราช ปกครองกับนางนพรัตน์ นางนพรัตน์ให้ประสูติพระโอรสพระองค์หนึ่ง นามว่าพระสี่เส้า ครั้นอายุได้ 16 ชันษา ท้าวสุนทราชจึงอภิเษกพระสี่เส้ากับนางอนันตเทวีและยกราชสมบัติให้พระสี่เส้าสืบต่อไป

อยู่มาวันหนึ่งพระสี่เส้าทรงสุบินว่ายอดปราสาทหักพังลงมา จึงให้โหรทำนายความฝัน โหรจึงทูลว่า พระสี่เส้าจะมีเคราะห์หนัก ต้องทำการบูชาพระสี่เส้าเพื่อสะเดาะเคราะห์ แต่พระสี่เส้ากลับไม่เชื่อเพราะ

ทะนงตนว่าเป็นผู้มีฤทธิ์มาก จนคราวเคราะห์มาถึงพระสี่เส้าเกิดเสียพระจริตลุกขึ้นไล่ฟันคนทั้งปราสาท และขึ้นควบบำวิเศษเหาะออกจากเมืองไป ด้วยเคราะห์กรรมทำให้ม้าที่พระสี่เส้าทรงมาก็สิ้นฤทธิ์ลงที่กลางป่า

ครั้นพระสี่เส้าดำเนินไปถึงที่ทุ่งนาเครื่องทรงของพระองค์ก็กลับกลายเป็นสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลจากเคราะห์กรรม คือ มงกุฎกลายเป็นกระบวย พระขรรค์กลายเป็นเคียว ม้าทรงกลายเป็นโค ของเหล่านั้นที่กลายเป็นสิ่งต่าง ๆ ก็ถูกช่วงชิงไปและถูกทำร้ายจนสาหัสด้วยเพราะถูกเข้าใจผิด

ครั้นไปขอตายายชาวไร่คนหนึ่งนอนพักค้างแรม รุ่งเช้าตายายค้นหาเมล็ดถั่วเมล็ดงาเพื่อไปปลูกแต่ไม่พบ จึงไปค้นดูที่ตัวพระสี่เส้า ด้วยผลจากเคราะห์กรรมจึงบันดาลให้แก้วแหวนกลายเป็นเมล็ดถั่วเมล็ดงา ตายายเห็นดังนั้นจึงทุบตีทำร้ายและขับไล่พระสี่เส้า

พระสี่เส้าดำเนินมาด้วยความเจ็บปวดมาจนถึงวัดแห่งหนึ่ง ได้เณรน้อยรูปหนึ่งช่วยเอาไว้ พระสี่เส้ามีใจจะออกบวช จึงหาผ้ามาล้อมเป็นจีวรด้วยการล้อมกรัก ตอนนั้นเองมีชายคนหนึ่งถูกลักขืนมาเห็นด้วยเคราะห์กรรมก็บันดาลให้ผ้าที่ล้อมกลายเป็นหนังวัว น้ำต้มกรักก็กลายเป็นเลือดและเนื้อ ชายผู้นั้นมาเห็นเข้า จึงเข้าทุบทำร้ายพระสี่เส้า พระสงฆ์เห็นดังนั้นจึงขอให้ออกจากวัดไปเสีย

จนกระทั่งพระสี่เส้าเดินทางไปถึงเมืองกินนุวัตพบกับนางสุทนต์ด้วยแรงบุพเพสันนิวาสทำให้ทั้งสองได้ครองคู่กันจนนางสุทนต์ให้ประสูติโอรสนามว่า สุทนต์ศรี ท้าวกินนุวัตทราบเรื่องจึงโกรธแค้นพระสี่เส้าเป็นอย่างมากจึงจะลงโทษแต่นางสุทนต์ไปอ้อนวอนขอพระมารดาทูลขอร้องแก่พระสี่เส้า

เมื่อเวลาผ่านไปจนพ้นคราวเคราะห์ความจริงทั้งหมดจึงปรากฏ สิ่งของต่าง ๆ ก็กลับคืนและพระสี่เส้าก็ได้กลับไปครองเมืองอนันตนครดังเดิม

การดำเนินเรื่องให้เป็นไปอย่างน่าสนใจและน่าติดตามนั้นเลี้ยงมิได้จะต้องใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ในการแต่งวรรณกรรมคือการเลือกใช้คำและใช้ภาษาอย่างบรรจงตั้งใจ เพราะการใช้ภาษาในงานวรรณกรรมหรือวรรณคดีนั้น ไม่เหมือนภาษาทั่วไป ต้องมีการแต่งประดับถ้อยคำให้บรรเจิดเพริศพรึง มีการสรรคำเพื่อให้กระทบอารมณ์ (ธเนศ เวศร์ภาดา, 2549) ดังนั้น การใช้ภาษาเพื่อก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจในงานวรรณกรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรุงแต่งภาษาให้เกิดความงามตั้งแต่ระดับเสียงระดับคำไปจนถึงระดับความ

ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมเรื่อง *พระสี่เส้ากลอนสวด* เป็นที่สะท้อนภูมิปัญญา ความเชื่อ คติธรรม และค่านิยมของสังคมไทยโดยศิลปะการประพันธ์ที่มีความงดงาม โดยเฉพาะการใช้ภาพพจน์ซึ่งเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ช่วยสร้างจินตภาพ ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และแนวคิดของผู้ประพันธ์ได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจเนื้อหาและซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณกรรมมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีการศึกษาการใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมเรื่องนี้ค่อนข้างจำกัด ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏใน *พระสี่เส้ากลอนสวด* เพื่อวิเคราะห์รูปแบบ ลักษณะ และบทบาทของภาพพจน์ที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ในการดำเนินเรื่องและการสื่อสารคติธรรม ผลการศึกษาจะช่วยขยายองค์ความรู้ด้านวรรณคดีไทยและวรรณศิลป์ เสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรม อีกทั้งยังเป็นข้อมูลทางวิชาการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนภาษาไทย การวิจัยด้านวรรณกรรม และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงคุณค่าและสืบทอดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏในเรื่อง *พระสี่เส้ากลอนสวด* ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่โดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร พ.ศ. 2547

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ในเรื่อง พระสี่เสาธรรณสวัสดิ์ โดยผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาภาพพจน์ของ กุหลาบ มลลิกะมาส (2562) ที่นิยามว่า ภาพพจน์คือถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างใช้โวหาร ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้โดยมีเจตนาให้มีประสิทธิภาพต่อความเข้าใจ และต่อความรู้สึกรู้สึกยิ่งขึ้นกว่าการใช้ถ้อยคำบอกเล่าตามธรรมดา มีภาพพจน์จำนวน 11 ชนิด ดังนี้

1. อุปมาอุปไมย (Simile)
2. อุปลักษณ์ (Metaphor)
3. บุคลาธิษฐาน (Personification)
4. สัญลักษณ์ (Symbol)
5. การกล่าวถึงความขัดแย้งคู่ขนานกัน (Paradox)
6. การกล่าวเกินจริง (Hyperbole)
7. การกล่าวน้อยคำแต่กินใจความกว้างขวาง (Understatement)
8. การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (Rhetoric question)
9. การกล่าวแย้งกล่าวประชด (Irony)
10. การกล่าวเฝ้าความ (Allusion)
11. การเรียบเรียงข้อความที่มีเสียงสัมผัส

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในการใช้ภาพพจน์ในเรื่อง พระสี่เสาธรรณสวัสดิ์ ผู้วิจัยจะศึกษาจากหนังสือเรื่อง พระสี่เสาธรรณสวัสดิ์ ฉบับกรมศิลปากร พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2547 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ตามเกณฑ์การใช้ภาพพจน์ของ กุหลาบ มลลิกะมาส (2562) และใช้วิธีการนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์การใช้ภาพพจน์ในเรื่อง พระสี่เสาธรรณสวัสดิ์ พบการใช้ภาพพจน์จำนวน 6 ชนิด ดังนี้

1. **อุปมาอุปไมย (Simile)** เปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง มีคำแสดงความหมายว่า *เหมือน* คำใดคำหนึ่งปรากฏอยู่ (เปรียบเทียบ) มีปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมย ในการบรรยายฉากในท้องพระโรง ดังนี้

¹⁴ ๑ นักสนมชาววัง สาวสาวสะพรั่ง นั่งเฝ้าสลอน

เหมือนดั่งดารา ห้อมล้อมจันทร์ เห็นงามบวร ดุจท้าวโกสีย์

(กรมศิลปากร, 2547 : 14)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า “*เหมือนดั่ง*” “*ดุจ*” เปรียบให้เห็นภาพนางสนมที่นั่งเฝ้าท้าวสุนทรว่าเหมือนกับดวงดาวที่ห้อมล้อมดวงจันทร์ ซึ่งในวรรคที่ว่า “*เห็นงามบวร ดุจท้าวโกสีย์*” คือเปรียบเทียบท้าวสุนทรราชว่างามเหมือนกับพระอินทร์ จากการศึกษาการใช้ภาพพจน์ของ วุฒิชัย ศรีจรูญ (2562) พบว่า กลอนบทละครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักเปรียบเทียบความงามตัวละครชายกับเทพเจ้าต่าง ๆ เช่น พระนารายณ์พระอิศวร พระพรหม พระอินทร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมย ในการบรรยายความงามของนางสุทนต์ ดังนี้

²⁷² ๑ รูปทรงอย่างเขียน นีวตั้งลำเทียน วาดเขียนบ่ปาน

เอวองค์ทรงสวัสดิ์ กำัดด้นงพาล ปลุกปลื้มสงสาร ด้วยความเสนาหา

(กรมศิลปากร, 2547 : 36)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า “อย่าง” “ตั้ง” เปรียบว่า นางสุทนต์มีรูปทรงรูปร่างของนางเหมือนกับวาดเขียนขึ้นมา นีวของนางก็เรียวอ่อนเหมือนลำเทียน เป็นการเปรียบเทียบความงามด้วยของที่มีคุณลักษณะอันกล่าวได้ว่างามตามขนบในการแต่งบทกวี โดยกวีมีวิธีการกล่าวชมทั้งให้ภาพรวมของความงามและให้ภาพความงามที่ละเอียดอย่างละเอียดลออ (ธนศ เวิร์ธภาดา, 2549 : 79) อีกทั้งปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมย ในตอนที่พระสืเสาร์ชื่นชมเสียงของนางสุทนต์ดังนี้

⁷⁰⁹ ๑ ไนรีรำร้อง ดูหนึ่งเสียงน้อง เมื่อจำนรรจา

พระทองตรัสชม ภิรมย์พรรษา สัพยอกกัลยา ชีชมพนมวัน

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า “ดูจ” เปรียบว่าเสียงของนางสุทนต์เหมือนเสียงนกไนเรียนางพุดเจระจา และหากพิจารณาให้ลึกลงไปอีกนั้นนกไนรีเป็นนกที่มีสีสันสวยงาม จึงเป็นการชมโฉมนางสุทนต์ได้ด้วย ซึ่งในการชมโฉมกวีก็มักจะเปรียบคุณลักษณะตัวละครกับธรรมชาติรอบตัวที่พบเห็น ทั้งยังปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมย ในการบรรยายฉากงานพระเมรุของท้าวสินธุ์ ดังนี้

⁸¹³ ๑ เมรุแก้วเมรุทอง เห็นงามเรืองรอง เป็นช่องเป็นชั้น

แสงแก้วส่องสว่าง ดูดังแสงจันทร์ ราชวัติฉัตรกัน ย่อมแก้วรจนา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า “ดูดัง” เปรียบว่าพระเมรุส่องสว่างเรืองรองเหมือนกับแสงสว่างของดวงจันทร์

การใช้วรรณศิลป์ตามแบบขนบนั้นหาใช่สิ่งผิด หากแต่เป็นการเคารพครูและแสดงความสามารถของกวีว่าสามารถแต่งให้ไต่ตามตามขนบที่เป็นแบบฉบับได้หรือไม่ การสืบทอดขนบวรรณศิลป์เป็นธรรมเนียมนิยมที่รับถือปฏิบัติกันโดยปกติ แต่หากกวีรุ่นหลังมุ่งเลียนแบบขนบวรรณศิลป์ โดยมิได้ปรับเปรียบหรือสร้างใหม่ ถ้อยคำหรือโวหารที่ใช้ตามขนบเดิมทุกประการนั้นจะ “แห้งแล้ง” (ธนศ เวิร์ธภาดา, 2549)

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) เปรียบสิ่งหนึ่ง เป็น อีกสิ่งหนึ่ง คำที่แสดงว่าเหมือนนั้นไม่มีปรากฏอยู่ เป็นการกล่าวเปรียบเทียบโดยตรงว่า สิ่งหนึ่ง เป็น อีกสิ่งหนึ่ง (เปรียบเทียบ) มีปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ ในตอนที่พระสืเสาร์กำลังจะถึงคราวเคราะห์ ดังนี้

⁵³ ๑ ว่ากายนันสนั่น หฤทัยไหวหวั่น สันคือตีปลา

เหตุอันหนึ่งนั้น ทรงธรรมราชา เศร้าหมองโรยรา เป็นน้าบัดศรี

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์โดยใช้คำว่า “คือ” เปรียบอาการตัวสั่นว่าเหมือนอาการของปลาที่ถูกตีเป็นการนำเอาคุณลักษณะที่มีร่วมกันมาเปรียบเทียบ นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ ปรากฏในตอนพระสืเสาร์ทรงโกรธแค้น ดังนี้

⁶³ ๑ เมื่อนั้นภูวนาย กริ้วโกรธคือไฟ แก่โหมมากมี

เอาเท่จมาทวย กล่าวร้ายบัดศรี ให้กูขริ พระเสาร์ด้วยรา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เปรียบเทียบโดยใช้คำว่า “คือ” เปรียบความรู้สึกรู้สึกโกรธว่าเป็นไฟ ซึ่งมีคุณสมบัติร่วมกันคือความรู้สึกร้อนของอารมณ์และความร้อนของไฟ ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้สามารถเผาทำลายสิ่งของได้ โดยไฟสามารถเผาไหม้สิ่งซึ่งเป็นรูปธรรม เช่น ไม้ ส่วนความโกรธสามารถเผาสิ่งซึ่งเป็นนามธรรม เช่น ชีวิตของผู้อื่น อีกทั้งปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ ในตอนที่ท้าวสินธุทรทรงโกรธแก่พระสีกะดังนี้

⁴⁶⁶ ๑ สมเด็จพระภูมิ พิงทาสีทูลม่นคง
เนตรแดงคือสุริยง ท้าวเธอทรงพระโกรธา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์โดยใช้คำว่า “คือ” เปรียบดวงตาสีแดงว่าเป็นดวงอาทิตย์ ซึ่งมีคุณสมบัติคือมีความร้อน ใช้เปรียบเทียบว่าเป็นความโกรธยอมได้ ทั้งยังปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ ในตอนที่ท้าวสินธุทรโกรธแก่พระสีกะดังนี้

⁴⁹⁹ ๑ ท้าวสินธุทร แลเห็นกระษัตริย์ ทำอหังการ
เธอโกรธฮึดฮือ คือดังไฟฟ้า จองหอนักหนา มึงมาแต่ไหน

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์โดยใช้คำว่า “คือ” เปรียบความโกรธว่าเป็นไฟฟ้าหรือสายฟ้า ซึ่งมีคุณสมบัติคือมีความร้อนและมีพลังทำลายล้างได้เช่นกัน

การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ในวรรณกรรมไทยเรื่องต่าง ๆ มีปรากฏใช้จำนวนมาก เพื่อขยายจินตภาพให้แจ่มชัด หรือเปรียบเทียบความคิดบางประการให้ลึกซึ้งขึ้น (ธเนศ เวศร์ภาดา, 2549) ในที่นี้เป็นกรณีนำเอาความรู้สึกซึ่งเป็นสิ่งนามธรรมมาเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมนั่นเอง

3. การกล่าวเกินจริง (Hyperbole) มีความมุ่งหมายให้กระทบอารมณ์ ไม่ได้เพ่งเล็งข้อเท็จจริง มีปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริง ในตอนที่เจ้าเมืองต่าง ๆ มาเข้าเฝ้าพระสีกะดังนี้

⁴⁶ ๑ เฝ้าแล้วเสด็จไป หัวเพชรนั้นไซ้รั ที่ร่วงตกลง
นายโรงกวาดได้ เก็บไว้โดยจง ดังดาวเยียรยง วันละเจ็ดพันทะนาน
⁴⁷ ๑ ไม่เป็นของหลวง นายโรงตักดวง ออกขายทุกวัน
สมเด็จพระสีกะ อยู่ในทรงธรรม ให้ทานอนันต์ แก่ราษฎรประชา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริง คือกล่าวเปรียบเทียบปริมาณของเพชรที่มีมากเหมือนดวงดาว ซึ่งก่อให้เกิดจินตภาพทั้งด้านให้ข้อมูลปริมาณและวิบวาทของเพชร และแสดงให้เห็นถึงการทำทานของพระสีกะโดยใช้คำว่า “อนันต์” เพื่อสื่อว่าให้ทานอย่างมากจนไม่อาจคณนา

ในการเปรียบเทียบว่าพระสีกะทำทานมากเป็นอนันต์ สอดคล้องคติความเชื่อเรื่องการทำทานของพระโพธิสัตว์ที่ต้องบำเพ็ญพุทธการกธรรม ในที่นี้คือการทำทานบารมี โดยมีการกล่าวเปรียบเทียบถึงการทำทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ว่า “หม้อที่เต็มด้วยน้ำซึ่งผู้ใดผู้หนึ่งจับคว่ำลง น้ำย่อมไหลออกหมด ไม่ชั่งอยู่ในหม้อนั้น ฉันทเห็นผู้ขอทั้งชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูงแล้ว จงให้ทานอย่าให้เหลือ ดุจหม้อน้ำที่เขาคคว่ำลง ฉันทเห็น” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่ม 33) นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริง ในตอนที่พระสีกะถูกชวานาทำร้าย ดังนี้

¹⁶¹ ๑ เมื่อนั้นจึงพระจอมไตร เจ็บปวดเหลือใจ
ท้าวไทแทบม้วยมรณา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริง เพื่อแสดงอาการเจ็บปวดที่แทบจะสิ้นชีวิต ซึ่งการใช้ภาษาในรูปแบบนี้ มักใช้คำบอกอาการและมีคำขยายเพื่อบอกว่าตนรู้สึกมากเหลือเกินซึ่งตัวละครมิได้มีเจตนาจะเสแสร้งแกล้งทำ อีกทั้งปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริง ในตอนชมความงามของนางสุทนต์ ดังนี้

²⁷³ ๑ พระเอกพระกรรม พระจุไรเจ้านั้น งามยิ่งเลขา

ชายใดเพ่งพิศ ต้องติดนัยนา ตรมตรอมอร่า ไม่วายตาดู

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริงในการบรรยายบทชมโฉมนางสุทนต์มีความงามเกินกว่าวาทเขียนขึ้นมา ชายใดได้พบเจอย่อมเห็นภาพของนางอยู่ไม่รู้เลือน ไม่อาจจะสายตาจากนางได้เลย การเปรียบความงามที่มากเกินไป เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการเห็นภาพตามอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริง ในการบรรยายขบวนทัพ ดังนี้

⁶²² ๑ ยกพลคลาเคลื่อน หนทางสามเดือน แต่ราชธานี

กองหน้าไปถึง เข้าในแดนบุรี กองหลังเสนี พึงจะยาตรา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริง กล่าวบรรยายความยิ่งใหญ่ของหมู่พลากรที่เคลื่อนพลจากเมืองอนันตนครไปยังกรุงกสินธุต์โดยใช้เวลาสามเดือน และเมื่อกองหน้าไปถึงกองหลังเพ็งจะได้ออกเดิน ความตรงนี้หาความจริงมิได้เลยที่ กองทัพจะยาวได้ถึงเพียงนั้น การกล่าวเกินจริงดังนี้เป็นความต้องการที่จะแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของกองทัพว่ามีเยอะอย่างเหลือเกิน

4. การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (Rhetoric question)

กล่าวได้ว่า เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ กล่าวขึ้นอย่างลอย ๆ โดยเน้นให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมบางอย่าง มากกว่าก่อให้เกิดความสงสัย มีปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบดีอยู่แล้ว ในตอนที่นางอนันตเทวีกล่าวคร่ำครวญถึงพระสืเสาร์ ดังนี้

⁸⁴ ๑ โอ้พระฤทธิไกร กรรมสิ่งใดมาตามทัน

จำจากพรากพลัดกัน เมียโคกคัลยไม่รู้วาย

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบดีอยู่แล้ว ความว่า “โอ้ พระสืเสาร์พระสวามีของน้อง อันเวรกรรมใดหนอช่างมาทำกัน ให้พระองค์พลัดพราจากกัน” กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์โดยให้นางอนันตเทวีกล่าวรำพึงรำพันกับตัวเองด้วยอารมณ์ที่โศกเศร้า ซึ่งเป็นการใช้คำถามที่มีวาทศิลป์ให้น้ำหนักมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารในตัวละครที่พลัดพราจากกัน และก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจมากกว่าการใช้ภาษาบรรยายอย่างธรรมดา นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบดีอยู่แล้ว ในตอนที่พระสืเสาร์หนีออกมาและหลงอยู่กลางป่าคนเดียว ดังนี้

⁹⁰ ๑ โอ้กรรมกรรมสิ่งใด มาขัดให้เป็นดังนี้

จำให้ป็นธณีย์ มาพลัดพราจากเวียงไชย

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบดีอยู่แล้ว ความว่า “เวรกรรมมาชะรอยให้เราต้องพลัดพราจากกันและต้องร้างไปจากเมือง” กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ให้ตัวละครถามขึ้นมาอย่างลอย ๆ คล้ายรำพึงรำพันกับตัวเอง โดยการย้อนถามถึงโชคชะตาของตัวละครที่ต้องพราจากกันจึงทำให้

ผู้อ่านอดไม่ได้ที่จะเกิดความรู้สึกเห็นใจในตัวละครขึ้นมา อีกทั้งปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบ
ดีอยู่แล้ว และไม่ต้องการคำตอบอีกในตอนที่เราจะรู้สึกละอายใจออกมาเลยจำต้องเดินทางคนเดียว ดังนี้

¹⁹¹ ๑ โอ้อกกุเอย ที่ไหนเล่าเลย จะมีชีวา
จะได้สิ่งใด เป็นเพื่อนอาตมา ที่นี้เห็นว่า จะมีวัยบรรลีย์

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบดีอยู่แล้ว ถอดความจากบทประพันธ์
ดังกล่าว ความว่า “โอ! ตัวเราไหนเลย ไปที่ไหนก็ถูกแต่เขาทำร้าย โดดเดี่ยวตัวคนเดียวไม่มีใคร เห็นที่เราคงจะ
มาตกตายเพียงลำพัง” กวีใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ให้ตัวละครกล่าวตัดพ้ออาลัยในโชคชะตาที่ตนต้องพบเจอแต่
ความยากลำบาก ไปไหนก็ได้แต่ถูกคนทำร้ายมีแต่ความอาดูร ทั้งยังปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้
คำตอบดีอยู่แล้ว ในตอนที่พระสี่เส้าทรงถูกนางกำนัลกล่าวว่าพระองค์ ดังนี้

⁴⁴³ ๑ นิจจว่าตัวกู กูจะอยู่ไปไกลใด
ควรฤ้อสาวใช้ ค่าเปรียบได้มันหนักหนา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบดีอยู่แล้ว ถอดความจากบทประพันธ์
ดังกล่าว ความว่า “โอ! ตัวเราจะมีชีวิตอยู่ต่อไปทำไม ผีนอยู่ไปให้สาวใช้ค่ากระแทบกระแทบเล่นเช่นนี้” กวีใช้
กลวิธีทางวรรณศิลป์โดยให้ตัวละครคือพระสี่เส้ากล่าวถามในเชิงตัดพ้อ กลอนบทนี้กวีได้ขบขันอารมณ์ของ
ตัวละครอย่างมาก

5. การกล่าวเย้ยกล่าวประชด (Irony หรือ Sarcasm) เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนด้วยการประชดประชัน
เยาะ ไปจนถึงแค้น และเหยียดหยามเป็นขั้นสูงสุด แต่มีได้กล่าวตรง ๆ มีปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเย้ย
กล่าวประชด ในตอนที่นางสุทนต์กล่าวกับพระบิดาของนาง ดังนี้

⁵⁷⁵ ๑ นางฟงบิดา ห้ามว่าอย่าอย่า ไหว้ข้าวว่าไร
ท้าวคนอัปรีดิ์ ฤทธิที่ไหน จะกลัวทำไม แก่คนขอทาน
⁵⁷⁶ ๑ กลัวไยเล่าหนา อับอายขายหน้า บิดาทุกประการ
ผูกคอตกลงไป สั่งให้ประหาร พันเสียยาวนาน ลับหูลับตา

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเย้ยกล่าวประชด ซึ่งนางสุทนต์ประชด
พระบิดาของนางที่ไม่ฟังใจต่อนางที่มีสามเป็นคนทลิตทกขอทาน ซึ่งจริงอยู่ที่เมื่อแรกพระสี่เส้ามีเคราะห์ต้อง
มาเป็นคนยากแต่ต่อมาเมื่อพ้นเคราะห์และความจริงมีปรากฏเป็นตรงข้ามกับคำกล่าวทั้งหมด การกล่าวของ
นางสุทนต์จึงเป็นการกล่าวประชดบิดาของนางนั่นเอง ทั้งยังปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเย้ยกล่าวประชด
ในตอนที่เราจะรู้สึกละอายใจออกมาเลยจำต้องเดินทางคนเดียว ดังนี้

⁶⁷⁹ ๑ สมเด็จพระเจ้า สี่เส้าผ่านเกล้า ได้ฟังพ่อดา
ข้าเจ้าทรพล เป็นคนทลิตทก จักเลี้ยงธิดา ของท้าวอย่างไร
⁶⁸⁰ ๑ อาศัยร้ายตลาด ขอทานเป็นทาส ตามความเชยใจ
ท้าวกลัวขายหน้า โกรธคือไฟ สั่งเขาเอาไป ทำโทษแทบตาย
⁶⁸¹ ๑ นี่ได้ชนนี้ กับนางเทวี หาไม่ฉิบหาย
รอดอยู่ครั้งนี้ พันปีอับอาย จะฝากโฉมฉาย ใครจะตามใจ
⁶⁸² ๑ เป็นท้าวเป็นพญา เหมือนท้าวเล้ารา งามหน้าท้าวไท

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเย้ยประชดโดยพระสี่เส้ารากล่าวด้วยการด้อยค่าตัวเองว่าตนเป็นเพียงคนทลิตทกขทานมีแต่นำความอับอายขายหน้ามาสู่ราชา หากมีความสามารถที่จะดูแลพระธิดาของท่านได้ ไม่ควรเลยที่ท่านจะผากผิงนางไว้กับข้าผู้เป็นคนยาก เป็นการใช้ภาษาการกล่าวประชดประชันอย่างถึงที่สุด

การใช้ภาพพจน์การกล่าวเย้ยกล่าวประชดมีปรากฏใช้น้อยที่สุด อาจเป็นเพราะการกล่าวประชดประชัน เป็นการกระทำจรรยาอย่างหนึ่งจึงไม่มีการใช้ภาพพจน์นี้มากนัก

6. การกล่าวเพ้อความ (Allusion) คือ เป็นการกล่าวอ้างถึง บุคคล สถานที่ เหตุการณ์สำคัญ ๆ เป็นที่รู้จักกันทั่วไป หรืออาจเพ้อความถึงวรรณคดีเรื่องอื่น รวมทั้งสำนวน สุภาษิต คำพังเพยโดยในเรื่องปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเพ้อความ ในตอนที่นางอนันตเทวีเกิดความโศกเศร้า ดังนี้

⁸⁶ ๑ แต่นี้ไปเมื่อหน้า กินน้ำตาน้ำแค้นเคือง
ท้าวไทไปจากเมือง พระบุญเรื่องจะเป็นไฉน

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้การกล่าวเพ้อความสำนวนว่า “กินน้ำตา” หมายความว่า ร้องไห้, เศร้าโศก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 129) ซึ่งกวีเลือกใช้ภาพพจน์การกล่าวเพ้อความเพื่อเก็บความให้สั้นกระชับไม่ยืดเยื้อ อีกทั้งยังสื่อความให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ทั้งยังปรากฏการใช้ภาพพจน์การกล่าวเพ้อความ ในตอนที่สองตวยายคุยกัน ดังนี้

¹⁷⁷ ๑ ยังไม่ทันเห็นน้ำที่ไหน ตัดกระบอกคอนไป
 อายเผ่าจิ้งไรเหน้อยเปล่า
¹⁷⁸ ๑ ยังไม่เห็นกระรอกเลยอายเผ่า ก่งหน้าไม้เดา
 ออกว่าจะเอากะรอกกิน

(กรมศิลปากร, 2547)

จากข้อมูลข้างต้นปรากฏการใช้การกล่าวเพ้อความสำนวนว่า “ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกก่งหน้า” หมายความว่า ด่วนทำไปทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบการกระทำของตัวละครในเรื่องซึ่งสอดคล้องกับสุภาษิตที่นำมาใช้

การใช้ภาพพจน์การกล่าวเพ้อความ ในความเห็นของ วิภา กงกะนันท์ (2533) กล่าวว่าหากกวีปราศจากความรู้รอบตัวก็ไม่อาจจะใช้ภาพพจน์นี้ได้เลย ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำกล่าวนี้อย่างยิ่ง และยังมีกรกล่าวอีกว่า ผู้อ่านที่ปราศจากความรู้รอบตัวก็ไม่อาจจะเข้าใจการใช้ภาพพจน์นี้เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยเห็นว่า กวีคงทราบดีว่า หากใช้ข้อความเปรียบเทียบที่ยากเกินไปผู้อ่านก็อาจจะไม่เข้าใจในสารที่ต้องการสื่อ จึงใช้บริบทรอบข้างมาประกอบเพื่อให้ผู้อ่านสามารถตีความจากข้อความนั้นได้

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ กลอนสวดในสมัยก่อนนั้นใช้สำหรับอ่าน การรับสารจึงใช้หูในการรับสาร ดังนั้นจึงต้องทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ในทันที เพราะต่างจากการอ่านที่สามารถหยุดอ่านเพื่อตีความได้นั่นเอง

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาทฤษฎีทางวรรณศิลป์ด้านการใช้ภาพพจน์ในเรื่อง พระสี่เส้ารากลอนสวด พบการใช้ภาพพจน์ 6 ภาพพจน์ ได้แก่ (1) อุปมาอุปไมย (2) อุปลักษณ์ (3) การกล่าวเกินจริง (4) การกล่าวเพ้อความ

(5) การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (6) การกล่าวแย้งประชด ซึ่งภาพพจน์ที่พบมากที่สุดคือ การกล่าวเกินจริง ภาพพจน์ที่พบน้อยที่สุดคือ การกล่าวแย้งกล่าวประชด

และมีการใช้ภาพพจน์โดยสอดแทรกหลักธรรมไว้ ดังนี้

1. อุปลักษณ์ ผู้วิจัยพบว่า การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เปรียบเทียบความโกรธเป็นของร้อน โดยเปรียบกับ ไฟ ดวงอาทิตย์ สายฟ้า ซึ่งล้วนแต่เป็นของร้อน ซึ่งใน “อาทิตตปริยายสูตร” อันเป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาแสดงถึงอินทรีย์ 5 หรือความรุ่มร้อนของจิตใจ ด้วยอำนาจของกิเลส อาทิตตปริยายสูตรจึงแสดงให้เห็นว่าความร้อนที่แท้จริงคือความร้อนจากภายใน ความสุขหรือความทุกข์จากกิเลสล้วนเป็นสิ่งไม่เที่ยง ไม่มีอะไรควรยึดถือ

2. การกล่าวเกินจริง ผู้วิจัยพบว่า การใช้ภาพพจน์กล่าวเกินจริง มักใช้บรรยายอาการและความรู้สึกของตัวละครโดยกล่าวบรรยายความรู้สึกเจ็บปวดที่มากเกินไปจนเกินทนได้เป็นกลวิธีการนำเสนอให้ผู้อ่านรู้สึกยำเกรงต่อผลกระทบและเห็นซึ่งสัจธรรมของกฎแห่งกรรมที่ไม่มีใครจะหนีพ้น ซึ่งให้เห็นว่าบุพกรรมเป็นสิ่งอนิจนโดยอยู่เหนือวิสัยที่จะหยั่งทราบได้ เพราะถึงพระสัณเฑาะจะสมภพในวงศ์กษัตริย์ แต่ก็ไม่มีอะไรรับรองได้เลยว่าผลแห่งบุพกรรมจะไม่ส่งผลในชาตินี้

3. การใช้ภาพพจน์การกล่าวเกินจริงในวรรณกรรมเรื่องนี้ มักปรากฏใช้ในการเปรียบเทียบปริมาณที่มีจำนวนมาก สอดคล้องกับ ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) ที่กล่าวว่า การกล่าวเกินจริง มักเปรียบเทียบในเรื่องปริมาณว่ามีมากเกินไป และเปรียบเทียบกับความรู้สึกที่มากจนเกินจะรับไหว และสอดคล้องกับ สุนิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2548) ที่กล่าวว่า ในการกล่าวเกินความจริงเช่นนี้ เป็นจริงได้ในความรู้สึก

4. การใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบอยู่แล้วในวรรณกรรมเรื่องนี้มักใช้ในการบรรยายความทุกข์ของตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารตัวละคร สอดคล้องกับ วุฒิชัย ศีรสุนทร (2562) ที่กล่าวว่า กวีจะใช้ภาพพจน์การใช้คำถามที่รู้คำตอบอยู่แล้วเพื่อเร้าอารมณ์ผู้อ่านหรือสื่อความหมายและข้อคิดที่ต้องการในวรรณกรรม ในที่นี้คือการเร้าอารมณ์และสื่อถึงความทุกข์ยากของตัวละคร และให้ข้อคิดว่าหากกระทำความผิดโดยยอมน้อมต้องได้รับผล จะถามหาความเมตตาจากใครได้ไม่

จากการวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์จำนวน 6 ชนิด อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมประเภทกลอนสวดมิได้เพียงแต่เป็นวรรณกรรมสำหรับอ่านเพื่อบันเทิงใจเท่านั้นแต่ยังความจรจโรงใจให้ผู้อ่านเข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนได้ง่ายขึ้น ผ่านการใช้ภาษาที่เรียบเรียงอย่างบรรจงให้เกิดความไพเราะ เสนาะทั้งสัทและจรจโรงทั้งใจ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. กรอบแนวคิดของ กุหลาบ มัลลิกะมาส ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นเกณฑ์การศึกษาภาพพจน์นั้น แม้จะมีความชัดเจนในตัวทฤษฎีและครอบคลุมการศึกษาการใช้ภาพพจน์ในงานวรรณกรรม แต่หากนำเกณฑ์ของนักวิชาการอื่น ๆ มาใช้ในการศึกษาก็จะสามารถพบภาพพจน์ที่นอกเหนือจากทฤษฎีของ กุหลาบ มัลลิกะมาสได้

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาพพจน์ที่ถูกระบุในวรรณกรรมประเภทกลอนสวดเรื่องต่าง ๆ ว่ามีกลวิธีการใช้อย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาลักษณะการใช้ภาพพจน์

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2541). *เชียงใหม่ปณณาสวดภาค 1*. สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2547). *พระสี่ลักรลอนสวด*. สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กุหลาบ มัลลิกามาต. (2562). *วรรณคดีวิจารณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 20). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2530). *วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ธนิศ อยู่โพธิ์. (2508). *นิทานวรรณคดี*. (ม.ป.พ.).
- ธนศ เวศร์ภาดา. (2549). *หอมโลกรวรรณศิลป์*. สำนักพิมพ์ปาเจรา.
- นิยะดา สาริกภูติ. (2524). *ปัญญาสาตก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2499). *สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (เล่ม 1, ก-กลางเหล็ก). ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิภา กงกะนันทน์. (2533). *วรรณคดีศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- วุฒิชัย ศรีจรรยา. (2562). *การใช้ภาพพจน์ในกลอนบทละครสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง).
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2548). *เจิมจันทร์กัสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หอพระสมุดวชิรญาณ. (2466). *นิราศเดือน: พิมพ์แจกในการพระกรุณาพระราชทาน พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ ณ วัดพญานางิ้ว เชียงหวัดพระนครศรีอยุธยา*. หอพระสมุดวชิรญาณ.
- อาทิตตปริยายสูตร. (2568). *อาทิตตปริยายสูตร*. ใน *วิกิพีเดีย*. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2569 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/อาทิตตปริยายสูตร>
- อากร ไมตรีโสภณ. (2531). *พระสี่ลักรนิทานคำกาว* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร).